

K ROZVOJI ČESKÝCH STÁTOPRÁVNÍCH PŘEDSTAV NA PŘELOMU ŠEDESÁTÝCH A POČÁTKEM SEDMDESÁTÝCH LET MINULÉHO STOLETÍ

Valentin Urfus

Boj za české státní právo postavil český veřejný život v šedesátých a počátkem sedmdesátých let minulého století rázem před úkoly, jaké obrozený národ ve svém kulturním a ideovém úsilí předtím ještě nepoznal. K nim náležela i vědecká a publicistická obrana myšlenek, o něž se opíral tehdejší český politický program.

Je samozřejmé, že mimořádná úloha tu připadala historickému poznání, zvláště pak prostředkování takových poznatků, které se obracely k minulosti českého státu. V tomto novém specializovaném zájmu, jenž se bezprostředně přimyká k aktuálním potřebám tehdejšího politického života, tkvělo i určité obohacení všeobecného vztahu k národní minulosti, který, jak známo, sehrál v českém národním obrození od počátku tak významnou roli.¹⁾

Bylo v tom však i něco přímo symbolického: jestliže Palackého dějepisné dílo dovršilo, zdůrazňujíc slovanský dávnověk a husitskou tradici, zakladatelskou etapu novodobé české národní kultury, měly se naopak úkoly, které nyní před mladou českou vědou vyvstávaly, vypořádat s druhým ne méně významným mezníkem českých dějin, jenž svou osudovostí ovlivňoval národní život až na samotný práh přítomnosti - s Bílou horou.

Proč právě Bílá hora se dostala do popředí v době, kdy se obrozený národ chystal svést jeden z nejvýznamnějších zápasů o svoji politickou svébytnost, na to není těžké nalézt odpověď. České stavovské povstání a bitva odehravší se v listopadu r. 1620 na západním okraji Prahy musely poutat k sobě zcela přirozeně pozornost jako jedna z hlavních příčin, proč se český národ ocitl v situaci, kdy bylo třeba bojovat o české státní právo.

---

1) V. V a n ě ě k, Velká doba české právní historie, "Zdeňku Nejedlému Československá akademie věd", sborník prací k sedmdesátým pátým narozeninám, Praha 1953, 575; k obecnější souvislosti dále i: A. S. M y l n i k o v, Někotoryje voprosy gosudarstva i prava v Čechii v 18. i v pervoj polovine 19. věkov, Vestnik leningradskogo universiteta, 1960, 149, t ý ž, Voznikovenije nacionalno-prosvetitělskoj ideologii v českich zemljach 18. v. (autoreferát doktorské disertace), Moskva 1971 (Institut slavjanovedeni-ja i balkanistiky AN SSSR).

Státoprávní boj šedesátých a sedmdesátých let minulého století probíhal především v onom rámci, který mu propůjčily ústavní změny, k nimž v habsburské monarchii došlo na počátku prvního z obou dotčených desetiletí. Proto to také byla na předním místě zasedání nových zastupitelských sborů, zejména půda českého zemského sněmu a později i rakouské říšské rady, jež se stala svědkem prvních akcí české politiky směřující touto cestou. Představitelé české politické reprezentace tu vystupovali při každé vhodné příležitosti, zdůrazňovali svébytnost České koruny a užívali i jinak v konkrétním parlamentním boji státoprávní argumentace. Jejich činnost byla již vícekrát zaznamenána novodobou českou historiografií.²⁾

Ne méně intenzívně probíhalo však zápolení i na jiných frontách boje o české státní právo, zvláště pak tam, kde síly byly měřeny žurnalistickými a publicistickými zbraněmi. O jak významnou oblast šlo, to jistě není třeba zdůrazňovat. Vždyť šedesátá léta byla u nás právě onou dobou, kdy tisk počal v širokých vrstvách dostávat význam, jaký jsme mu zvyklí přisuzovat dnes a kdy se také vedle prostředku k šíření informací stával více a více zrcadlem veřejného mínění. Růst odborného zájmu o otázky českého státního práva a o jeho minulost našel však výraz i v rozmanitých formách, v nichž se publicistické projevy uplatňovaly i mimo stránky denního periodického tisku. V šedesátých letech minulého století stoupal zvláště výraznou měrou vliv neperiodické publicistiky, zejména brožur, které měly v rakouském politickém životě za sebou ostatně již i určitou, byť nedlouhou tradici vycházející z doby předbřeznové;³⁾ značnému zájmu veřejnosti se kromě toho těšila i pojednání vyloženě naučné povahy, která za jiných okolností by publicistický ráz naprosto postrádala a u nichž by bylo možno předpokládat ohlas jen mezi zasvěcenými odborníky.

Úkolem následujících stránek by mělo být soustředit pozornost na to, jak v šedesátých letech narůstalo v těchto vědecko-publicistických projevech vědecké poznání české státoprávní minulosti a jak tu byly konkrétně rozvíjeny myšlenky, z nichž se mohl stát nejen účinný nástroj propagace českého politického programu, nýbrž i spolehlivý základ pro trvalé hodnocení národních dějin. Celý tento proud se ovšem

---

2) Ze starších souborných prací - nepočítaje ovšem řadu monografických příspěvků, spojených především se jmény H. Trauba, K. Kazbundy aj. - stačí jistě uvést autory známých děl, jako A. Srba, Z. V. Tobolku a snad i J. Černého, z nejnovějších jmenujme alespoň akademický "Přehled čes. dějin", II.

3) Stále to dokládá nejlépe známá práce J. Heidlera, Čechy a Rakousko v politických boržurách předbřeznových, Praha 1920, jinak srv. zejm. pokud jde o otázky dotýkající se státoprávního vývoje: J. Kapras, Český program státoprávní, in: "Idea československého státu", I., Praha 1936.

neobešel bez hledání, neboť v zápalu boje nebylo dostatek času na soustředěný pramenný výzkum a dlouhodobé prověřování získaných závěrů. Proto také česká vědecká publicistika o státním právu nejednou tépala a často teprve v ohni polemiky nalézala definitivní formulace a stanoviska. I tak ovšem výsledky tohoto úsilí byly značné: dotčený pohyb posunul českou historickou vědu, zejména poznání dějin státu a práva, rázem daleko dopředu, a to, co tu bylo získáno, patří v nejednom případě dosud k základnímu fondu našich historických poznatků.

Jednou z otázek, která k sobě v průběhu boje o české státní právo v šedesátých letech minulého století poutala nejvíce zájmu, byl pojem tak řečené nepřetržitosti (kontinuity) českého historického státního práva. Oč tu šlo? Jinými slovy o to, zda vůbec či do jaké míry byla státoprávní svébytnost českého historického státu dotčena událostmi, které české země učinily součástí dynastického celku habsburské monarchie a které byly z valné části z hlediska doby, v níž se státoprávní boj odehrával, více či méně vzdálenou minulostí.

Jistě není třeba mnoha slov k tomu, aby čtenář snadno uhodl, jaké bylo základní názorové rozložení: česká veřejnost stála na stanovisku, že historická nepřetržitost českého státního práva zůstává neotřesená a že tedy žádná ze státoprávních změn, jimiž prošly země ovládané habsburskou dynastií dříve nebo později, nemohla ji vyvrátit, takže nejvýše je možno hovořit o tom, že české státní právo bylo jednostrannými, mocenskými akty porušováno a jeho platnost vědomě ignorována či kamuflována. V povědomí našich předků byl hrot této argumentace obrácen především proti těm ústavním změnám, které byly pro ně součástí aktuální přítomnosti, tedy jinými slovy proti ústavním změnám, které přinesl počátek šedesátých let; podobně byl těmito hledisky měřen i ústavní vývoj revolučních let 1848-49. To ovšem vždy nestačilo. Od přítomnosti bylo třeba se obracet k minulosti a v ní především k oněm okamžikům, jimž připadal rozhodující význam, tedy, jak už bylo řečeno, v první řadě k době bělohorské. Že se pozornost upřela především sem, o to zásluhu neměla jen skutečná váha těchto událostí; jak bude ještě příležitost se k tomu vrátit, měli o to určitou zásluhu i ti, kdož českému státnímu právu tehdy oponovali, tedy především představitelé německé liberální buržoazie, kteří, pokud cítili potřebu podepřít svůj liberálně centralistický program historicky, hledali rovněž tady klíč pro svoje odmítavé stanovisko k českému státnímu právu.

Určitého charakteristického zabarvení dodávala výměně názorů o těchto věcech především okolnost, že význam bělohorských změn tu zastíňoval nejednou objektivní historickou diferenciací pobělohorského

vývoje v jeho celku. Krátce řečeno: Bílá hora a události na ni bezprostředně navazující, dostávaly v tomto pohledu často výlučný důraz a stávaly se jaksi významnějšími než vše, co po nich následovalo, tedy především i významnějšími než období tereziánských a josefinských přeměn, jejichž skutečné místo v naší národní minulosti nedovedly většinou diskuse vedené v šedesátých letech o českém státním právu náležitě postihnout.

Jistě tu mnoho působil i přirozeně malý historický odstup. Dáleko důležitější však bez pochyby byla ještě jiná skutečnost, která rovněž velmi charakteristickou měrou určovala ráz státoprávních diskusí a polemik v šedesátých letech. Její jádro tvořila okolnost, že o českém státním právu nebylo diskutováno jen z hlediska podmíněnosti jeho historického vývoje, nýbrž i z hlediska ještě jiných, zejména pak takovým způsobem, v němž vedle historického přístupu se uplatňovala i právnícká analýza. Byl to samozřejmý důsledek toho, že česká veřejnost se na české státní právo ne dívala jen jako na dědictví dávné minulosti - neboť právě v tom tkvělo vlastní těžiště toho, jak z české strany byl chápán pojem jeho nepřetržitosti - nýbrž naopak jako na něco živého, tedy jako na právo pozitivní, platné a rovněž i nadále platící.

Pozornost obrácená k Bílé hoře znamenala zároveň i zřetel upřený ke změnám, které ji doprovázely, na prvním místě k Obnovenému zřízení zemskému z r. 1627. Tato skutečnost jistě sama o sobě není ničím překvapujícím; co spíše může vzbudit zájem dnešního pozorovatele, je fakt poněkud jiné povahy: na Obnovené zřízení tu bylo totiž pohlíženo nejen jako na doklad brutality bělohorských vítězů; v Obnoveném zřízení byl spatřován vedle nerozpačité vůle skoncovat se vším, co by mohlo i nadále posilovat stavovskou moc, i jeden z posledních oficiálních aktů, zachycujících určitou podobu českého státního práva, tedy jinými slovy cenný a významný pramen, který si zaslouží být podroben právníckému rozboru a z něhož je možno čerpat poznatky způsobilé k polemické obhajobě státoprávních myšlenek.

Tento přístup k ústavním změnám, doprovázejícím bělohorskou porážku, nebyl ovšem v šedesátých letech minulého století od základů novým. Podobně si počínala v některých směrech i předbřeznová stavovská opozice na českém zemském sněmu, která se v l. 1845-47 Obnoveného zřízení také nejednou dovolávala jako zákoníku stále ještě platného a zakotvujícího základní ústavní principy českého historického státu.⁴⁾ Byly tu ostatně i spojitosti ještě bezprostřednější: do šedesátých let, zejména do prostředí, jež po třídně-politické stránce určovalo vydání tak

⁴⁾ B. B a x a, Dedukce o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod českých, Sborník věd právních a státních, XII. (1912), A. O k á š, Český sněm a vláda před březnem 1948, Praha 1947, na celé řadě míst.

řečeného říjnového diplomu, vnášela podobné dědictví i vlivná skupina vysoké aristokracie z Čech (tak řečená "historická šlechta"), která se v tehdejší politickém životě snažila uplatnit svoje interese a v podmínkách kapitalistické společnosti upevnit panství své třídy.⁵⁾ Ovšem právě tyto změněné podmínky, vyznačující situaci v Rakousku na prahu šedesátých let, nutily české měšťanstvo a českou veřejnost vůbec, aby ústy své politické a intelektuální reprezentace se v těchto otázkách orientovaly a aby se pokusily využít těchto podnětů k obraně toho, jak myšlenky českého státního práva prožívaly široké vrstvy českého národa.

Bylo to tím nezbytnější, že právě sem se soustřeďovala většina útoků těch, kdož v německém liberálním táboře programu českého státního práva odporovali. Hovořit obšírně o těchto jinak známých skutečnostech, není jistě zapotřebí. Zmínky zaslouží snad s ohledem na jednotlivé názorové odstínění jen to, že do běžného arsenálu německé liberálně-centralistické žurnalistiky náleželo zejména tvrzení, že program českého státního práva není ničím jiným než historickým haraburdím a špatně zakrývanou snahou, jak oprášit staré feudálně stavovské prerogativy. Uvádět podobná stanoviska na pravou míru a zabývat se jimi po obsahové stránce, bylo by jistě zbytečné. Spíše je nutno zdůraznit, že na stránkách centralisticky a ústavověrně zaměřeného tisku se z nich rychle stávalo žurnalistické kliše, opakující podobné floskule s úpornou neúnávností.⁶⁾

Poněkud jinak se však utvářela situace tam, kde odpůrci státoprávních myšlenek sahalí k vědeckěji zdůvodněným představám a kde bylo tedy třeba také vytvářet konkrétně zaměřenou obranu. Tak tomu bylo především tam, kde ke slovu přicházela, jak již byla o tom učiněna zmínka, odborně orientovaná publicistika a kde tedy se také štenář větší-

---

5) Nejnověji k tomu: J. H a v r á n e k, Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši v letech 1860-1867, Sborník historický 17, Praha 1970, 67 an.; A. O k á š, Rakouský problém a list Vaterland 1860-71, I.-II., Brno 1970.

6) Ohlasy těchto útoků se uplatňovaly hojně v soudobém českém tisku, zvláště ostře pak tam, kde byla již jasně patrna diferenciací na staro- a mladočeský směr: již v programovém prohlášení "Národa" nalézáme v r. 1863 odmítání toho, jakoby česká politika se chtěla "miliskovat s feudalismem", podobně v č. 6 (20.XII.1863) "Diplom a historické právo" je odmítán konzervatismus Goluchovského plánu na uspořádání zem. sněmů, které prý děsily svět stejně jako "Griespekovská mumie v Kralovicích"; analogicky i v č. 12 (29. XII. 1863) Palackého úvaha "Několik otázek časových"; v pozdějším staročeském tisku srv. např. "Pokrok" z 27.VIII.1869 (122) "Úvahy o nynějším stavu národa III.", na okraji těchto otázek se pohybuje i zajímavý článek "Nale budoucnost" (8.X.1869 - 163): když byl prý čes. národ slabý, byli to Němci, kteří psali o Líbuši a Žižkovi a český sněm, složený z pobělohorských přistěhovalců, hájil tehdy česká práva; kdyby prý nyní Češi odhodili program čes. stát. práva, budou to dozajisté Němci, kdož s ním za čas vystoupí. - V mladočeských "Národních listech" tuto linii vyjadřuje např. článek "Demokratický a konzervativní III." (24.XII.1863 - 300) v počátečním období státoprávního zápasu, v rozhodujících letech dobře pak č. 47 "Národních Novin" z 2.IX.1868.

nou ocital již v prostředí boje vedeného na pozadí argumentace vyostřené speciálně.

Jedním ze základních bojových prostředků tu byla v první řadě teze, která do ohniska zájmu posouvala opětně Bílou horu a Obnovené zřízení zemské: jelikož prý Ferdinand II. vydal Obnovené zřízení ze své absolutní moci, bylo v tomto zákoníku obsaženo i jeho právo libovolně měnit nejen ústavní poměry českého státu, nýbrž i jeho státoprávní postavení samo; proto prý je zcela iluzorním hovořit o nějaké nepřetržitosti českého státního práva a české státní právo - tak zněl tenor většiny těchto úvah - nelze vůbec stavět do protikladu k existujícím státoprávním a ústavním poměrům, jak se v Rakousku vyvinuly. V konkrétní formulaci se pak většina těchto polemických výpadů zaostřovala na tak řečenou výhradu zákonodárné moci, obsaženou v Obnoveném zřízení, tedy jinými slovy na ona ustanovení, jimiž byla upravena zákonodárná moc českého krále a jimiž bylo zemskému sněmu odňato právo zákonodárné iniciativy.⁷⁾

Úkol zhodnotit státoprávní význam bělohorské porážky, před který byla takto česká veřejnost rázem postavena, nebyl jistě snadný. Byl ostatně tím obtížnější, že tehdejší mladá česká historická věda namnoze sama ještě nepokročila k řešení otázek spojených se širším hodnocením této epochy. Antonín Gindely, tedy muž, jemuž měl připadnout úkol být historikem této doby, začínal teprve se svými soubornými studii o českém stavovském povstání.⁸⁾

⁷⁾ Toto zaměření ideologického boje proti čes. státopráv. programu ztělesnil zejm. v šedesátých letech vzniklý časopis "Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen". Z článků, které nejvíce svým obsahem přicházejí v úvahu je třeba jmenovat: Jos. W i n t e r, Die Ferdinandeische Landesordnung, Ein Beitrag zum historischen Rechte der böhmischen Nation, IV. (1866), 133, K. v. L i m b e c k, Die Ferdinandeische Landesordnung, V. (1867), 81, J. L i p p e r t, Die Wladislawische Landesordnung, tamtéž, 101, Jos. W i n t e r, Die böhmische Landesverfassung vom 3. April 1848, tamtéž, VI. (1868), 21; Wintroví je hist. právo prostě synonymem feudalismu; Čechy nemají hist. ústavu, obnovení platnosti Obnov. zřízení by bylo sice konsekventní, je to však sotva možné; jinak se W. zabývá zejm. zákonodárnou pravomocí čes. krále podle OZZ a útočí na význam přisuzovaný obhájcí státopráv. programu konfirmací českých privilegií 29.V.1627 (viz níže v textu); svůj výklad proplétá i takovými tvrzeními, která jsou vysloveně nesprávná: bitva u Mühlberka v r.1547 (str.194) stála prý nejen česká města jejich nejdůležitější privilegia, nýbrž i čeští stavové byli připraveni o "das Wahlrecht der Könige". Limbeck se snažil být teoretičtější: hist. právo je prý nesmysl, neboť zákon jen ztratil platnost, nemůže být obnoven ani vůlí národa; jinak souhlasil s Wintrem. Podobně Lippert, využívaje své široké hist. erudice, dokazoval, že moderní stát nemůže navazovat na stará zemská zřízení. - Na stránkách "Mitteilungen" lze ovšem v šedesátých letech nalézt i řadu dalších článků a statí, zaměřených tak či onak k státopráv. problematice: v tomto duchu tu psal i známý představitel něm. historiografie C. H ö f l e r o lenní závislosti čes. krále, o revizi zem. zřízení na počátku 18. století; ve stejném tónu se nesly i úvahy předsedy "Vereinu" Fr. P e l z e l a ("Majestas Carolina," VI., 69, jeho předmluva k I. ročníku), L. S c h l e s i n g e r a ("Die Deutschböhmen und die preussische Regierung, V.) a řada dalších nepodepsaných článků jako např. "Die Čechen und die Adelsfrage im Reichstage von Kremsier".

⁸⁾ V r. 1868 vydává G i n d e l y "Geschichte der Ertheilung des böhmischen Majestätsbriefes von 1609", téhož roku vychází i jeho "Rudolf II. und seine Zeit 1600 bis

Je to významný fakt, jenž stojí zato, aby byl zdůrazněn. Jen tak lze totiž pochopit, proč v průběhu státoprávního boje v šedesátých a sedmdesátých letech nebyla využita řada možností, které vidí dnešní badatel, jež však sotva mohl rozeznat před sto léty i rutinovaný historik: v publicistické a vědecké polemice o českém státním právu nebylo na příklad vůbec vzpomenuo tak významných a důležitých skutečností jako byl rozmach radikálních politických a státoprávních názorů u vůdců českého stavovského hnutí v době kolem vydání Rudolfova Majestátu, stejně jako nepovšimnutou zůstávala i jiná významná událost, spadající tentokrát do samotného průběhu českého povstání - stavovská konfederace z r. 1619.^{8a)}

Bylo tedy třeba vycházet opravdu od počátku, i když tu existovala alespoň logicky možnost navázat na některé myšlenky z doby předbřeznové stavovské opozice. V mnoha směrech k takovému navázání skutečně došlo, ovšem postuláty, jimiž byla nesena stavovská opozice, byly zcela jiného druhu, než síly, které uvolňovalo české státoprávní hnutí šedesátých let.

Jak byla o tom rovněž již učiněna zmínka, bylo na český státoprávní program v šedesátých letech útočeno v podstatě ze dvou stran. Útoky zaměřené demagogicky k jeho domněle feudálnímu charakteru nebylo třeba brát příliš vážně; ostatně rychlý rozmach státoprávních myšlenek a jejich popularizace v širokých lidových vrstvách vyvracely většinu těchto tvrzení samy nejlépe. Část žurnalistických oponentů českého státoprávního programu to doznávala otevřeně i tím, že vyhrocení svých útoků obracela více proti politickému spolenectví české buržoazie s tak řečenou historickou šlechtou, než proti myšlenkovým základům českého politického programu.⁹⁾

1612", "Geschichte des dreissigjährigen Krieges I., Geschichte des böhmischen Aufstandes von 1618", publikované v r. 1869, sahají jen po smrt císaře Matyáše; již dříve (v r. 1859) vyšel spis Gindelyho "Beiträge zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges" obsahoval jednak stať o přijetí Ferdinanda II. za čes. krále, jednak studii o volbě Fridricha Falckého. Zato však státoprávnímu boji přispěla nepochybně jiná Gindelyho práce "Geschichte der böhmischen Finanzen 1526-1618" (Wien 1868), která měla i ohlas v dobovém čes. tisku: "Koruna" (časopis vycházející v době perzekuce v Chrudimí), 4.XI.1868 - 4; podobně významným bylo i to, že v r. 1869 počínají vycházet Dějiny čes. povstání od J. A. Helferta (k tomu, V a n ě ě k, l.c.).

^{8a)} Srv. nejnověji V. V a n ě ě k, Les assemblées d'état en Bohême à l'époque de la révolte l'état en 1618-20, Recueils de la Société Jean Bodin, Vol. XXV., Brugge 1966, 239-50.

⁹⁾ I tady dobrým zrcadlem těchto souvislostí jsou rozdíly mezi staro- a mladočeskou žurnalistikou: např. "Národ", 2.I.1864 (16) "Volnost a rovnost", 7.XI.-9.XI.1865 (305) "Na dorozuměnou o historickém právu a národnosti", "Národní Pokrok", 24.V.1868 (155) "23.Květen 1618 a 1868", 3.VII.1868 (193) "Revoluční politika šlechty české"; k odchýlnému stanovisku mladočechů srv. např. "Národní listy", 23.VI.1865 (110) "Vyznání politické strany Vaterlandu".

Váženější byla ovšem situace, jak bylo rovněž již naznačeno, v druhém směru, tedy všude tam, kde šlo o to postavit proti odborně podloženým argumentům zdůvodnění stejné, ba lepší povahy a kde nebylo tedy možno se obejít bez širšího historického a juristického rozhledu. Obrany českého státoprávního programu se tu v šedesátých letech podjalo několik představitelů tehdejšího českého vědeckého a intelektuálního světa, z nichž každý svým jménem i individualitou představuje určitě vlastní odstínění, do něhož se současně promítají některé obecné společenské souvislosti, charakterizující českou národní pospolitost té doby. Opravdu závažný, a možno říci kmenový přínos z nich představuje čtveřice osob, v níž se ke dvěma skutečným klasikům české vědecké literatury, jako byl Václav Vladivoj Tomek a Josef Kaloussek, připojuje pozoruhodná osobnost Hugo Tomana, temperamentního historika s amatérskými rysy a dnes již téměř zapomenuté jméno jednoho z prvních českých národohospodářů Maxe Wellnera, který se snažil svého času proniknout s ekonomickou vědou i do akademického světa jako vysokoškolský učitel.¹⁰⁾ K tomuto základnímu čtyřúhelníku se pak řadí drobná plejáda dalších projevů žurnalistické i publicistické povahy.¹¹⁾

Klíčové postavení jakéhosi výchozího ohniska celé této vědecko-publicistické obrany českého státního práva připadlo Tomkovi. Byl k tomu ostatně předurčen i úlohou, kterou sehrál v politickém zákulisí na počátku šedesátých let jako jeden z hlavních prostředníků, kteří navazovali politické spojenectví historické šlechty s některými českými politiky. I jeho konzervatismus a bezúhonná loajalita znamenaly v tomto ohledu mnoho. Tomkův spis o českých sněmech po Bílé hoře, v němž svoje názory vyjádřil, odrážel v první řadě nepochybně řadu představ o tom, jak si část české politické reprezentace přála mít uspořádán český sněm, který se konstitoval na podkladě únorové ústavy z r. 1861. I tak však nelze pochybovat o jeho trvalé vědecké hodnotě.

Tomek byl konzervativce a katolík. Bělohorské události jej tolik

10) Biografická data má M. Navrátil, Almanach československých právníků, Praha 1930, k obecným souvislostem a k místu obou ve vývoji čes. právní vědy i národní kultury srv. V. Vaněček, České právnictví za kapitalismu, Praha 1954.

11) Z brožur, kterých v širším rámci Rakouska vyšlo v šedesátých letech téměř nepřehledné množství (pěkný seznam má Okáč, Rakouský problém, II. 162) zaslouží k užšímu okruhu problematiky, již je věnován tento článek, zvláštní zmínky především dvě brožury předního členu staročeské strany Dr. Karla Matuše, Historické právo a národnost co základové státního zřízení říše rakouské, Mladá Boleslav 1867 a Několik myšlének o českém státě, Praha 1870 (k jejich obsahu, zejm. druhé z nich Vaněček, Velká doba, 587), dále: J. Purkyně, Austria polyglotta, Prag 1867, Le royaume de Bohême et l'état autrichien, Praha 1867, Prawa korony czeskiej skreślone i przedstawione posłom lwowskiego sejmu przez Dra Zefi, Zürich 1867 (totéž česky: Práva korony české.. Ženeva 1867); témuž autorovi - Zefimu, tj. Josefu Heřmanovi - přisuzuje katalog praž. univerzitní knihovny i autorství starší významné brožury "Die staatsrechtlichen Verhältnisse Böhmens gegenüber Deutschland und Oesterreich," Prag 1862.

neodpuzovaly, jak by bylo možno asi očekávat u osobnosti jinak smýšlející. Za daných okolností, tedy v šedesátých letech, kdy počínala vědecko-publicistická diskuze o českém státním právu, je možno však jeho přesvědčení považovat i za určitou výhodu, neboť mu dovolovalo překonat nepochybně řadu rozpaků, jež by byl musil cítit badatel jinak orientovaný. Ostatně jeho profesionální erudice jej uchránila od konfusní argumentace, kterou se vyznačovala část literárních projevů na tomto poli, v nichž autoři daleko pokrokověji smýšlející - jako např. Toman - nedovedli často nalézt správnou míru mezi svým liberálním stanoviskem a touhou podat výklad co možná nejoriginálnější.

Bílá hora ve světle Tomkových úvah byla významným mezníkem, nikoliv však diskontinuitní přerývkou ve vývoji státoprávních, ba ani ústavních poměrů českého historického státu. S pathosem, jaký působí nezvykle u jinak střízlivě faktograficky orientovaného historika, ohražoval se proti tomu, jakoby "v Čechách bitvou bělohorskou čirý absolutismus oprávnění dosáhl, jakoby starodávné svobodné zřízení tehdejší bylo docela za své vzalo a na jeho místo nastoupilo obnovené zřízení císaře Ferdinanda II."¹²⁾ Toto ujištění, které zní pro uši dnešního posluchače, ať je již více či méně obeznámen s tím, jak se dnešní věda dívá na význam ústavních změn po Bílé hoře, značně překvapivě, mělo však ve své době nemalý obranný a - možno říci - i politický propagační význam.

Tím spíše musí zaujmout způsob, jakým se Tomek snažil svoji základní tezi rozvést a doložit. Činil tak především tím, že odmítal položit rovnítko mezi pojem zemského zřízení a pojem ústavy v novodobém smyslu. Mnoho mu v tom pomáhala i aplikace známého rozlišování na právo "veřejné" a "soukromé", které ovládala právní věda minulého století. Zemská zřízení nepodávala podle něho souhrnný obraz "tehdejšího řádu ve věcech veřejných", tedy zejména ne souhrn základních státních svobod; ve vladislavském zemském zřízení bychom prý, jak Tomek např. dovozoval, zbytečně hledali ustanovení o tom, že českému králi nepřisluší ukládat berně, leč se svolením sněmu. V šedesátých letech, kdy mezi hlavní požadavky státoprávní opozice náležel i postulát

¹²⁾ W. N. T o m e k, Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II., Praha 1868, I; citát je vzat hned z úvodního odstavce a pokračuje pak dále způsobem velmi charakteristickým, jenž dále rozvádí to, co se T. snaží svým spisem vyvracet: Obnovené zřízení je odpůrci čes. stát. práva vydáváno falešně za "jediné potomní pravidlo státního práva, ve kterém prý panovník pozůstavil sobě a budoucím svým na vůli, zřízení toto samé měnití zase dle libosti, a jakoby tudy od té doby n e b y l o ž á d n é h o p r a v é h o s t á t n í h o p r á v a (podtrženo Tomkem) v Čechách....". T.-ovy názory byly propagovány i tiskem: Národní listy, 27.X.1867 (206) T.-ova přednáška ve valném shromáždění Musea král. českého na téma "Nepřetržitost stát.práva českého", tamtéž, 2.XI.1867 (212) přednáška ve Spolku historickém (Sněmové čeští po bitvě bělohorské" (srv. i zajímavé články v jiných číslech téhož listu - 12.II./43/ "Nejnovější politické dobrodružství", 3.XI.(153) "České státní právo"); o T.-ově spisu byly v Nár. listech publikovány i feuilletony - 10. a 11.III.1868 (69,70).

směřující k posílení finanční pravomoci českého sněmu, mělo ovšem takovéto tvrzení dalekosáhlý význam. Proto také nelze zemské zřízení ve smyslu Tomkových vývodů považovat za kodifikaci ústavních principů tedy za ústavní listinu v duchu liberalistické státovědy, nýbrž jen za zemský zákoník, který vedle práva soukromého a trestního, záležitostí týkajících se bezpečnosti a pořádku, zahrnoval jen některá ustanovení státoprávního významu a některá stavovská privilegia. České státní právo se naopak převážnou měrou opíralo o privilegia do zemského zřízení nepojatá a z části i o starodávné právo obyčejové.¹³ To byla teze, která zdaleka nezůstala omezena jen na stránky Tomkovy práce. Od Tomka ji přebrali i ostatní autoři a její další rozvinutí nalézáme i u Kalouska, jehož dílem česká státoprávní literatura tohoto období vrcholila.

Sled naznačených úvah měl nespornou výhodu i v tom, že jeho pomocí bylo možno relativizovat námitky vznášené proti českému státnímu právu z hlediska toho, jak Obnovené zřízení vymezovalo zákonodárnou pravomoc českého krále a jak dalece mohl tedy český panovník v tomto rámci měnit libovolně i jeho obsah. Tomek nepochyboval, že způsob, jakým si Ferdinand II. vyhradil možnost zemské zřízení měnit, pokrýval jen "soukromé právo"; na oblast "práva veřejného", kterou, jak bylo již řečeno, zemské zřízení podle jeho mínění vlastně ani nepodchycovalo, se prý toto vymezení "nižádným způsobem" nevztahovalo.¹⁴ Tato argumentace nebyla ovšem Tomkovým původním vynálezem. Jak sám zdůrazňuje, navazoval svými myšlenkami na předbřeznovou stavovskou opozici, která se v l. 1845-47 snažila podobně zdůvodnit svoje odmítání vídeňských centralizačních a byrokratických metod. Hlavní důkaz správnosti svých úvah spatřoval Tomek v tom, že Ferdinand II. vzápětí po vydání Obnoveného zřízení potvrdil 29. května 1627 zemská privilegia; tím je doložena nejen prý správnost právě dotčených soudů, nýbrž i skutečnost, že české státní právo zachovalo svůj smluvní ráz.¹⁵ Toto další

13) Většinu těchto tezí najde čtenář v úvodních odstavcích Tomkova spisu (str. 1-3), kam je autor uložil jako premisy, z nichž jeho výklad vychází.

14) Základem nastíněných závěrů bylo poměrně složité uvažování, které je shrnuto zejména na str. 4-5 T.-ovy práce: vídeň. vláda ve svém sporu s předbřeznovou stavovskou opozicí argumentovala proti stavům, kteří se dovolávali OZZ, předmluvou k zem. zřízení, v níž si prý Ferd. II. vyhradil pro sebe a své nástupce právo zem. zřízení libovolně měnit. T. považoval tuto argumentaci za nesprávnou, neboť se prý opírala o citát vytržený z celkového kontextu předmluvy. Zmínka o tom, že český král může v rámci své zákonodárné moci (*jus legis ferendae*) měnit zem. zřízení, se podle T. vztahovala jen na "jura privatorum", tedy jen na soukromé právo, které bylo podstatnou součástí OZZ. Na veřejné právo se prý vztahovat nemohla, neboť "veřejné právo království českého" se nezakládalo pouze na OZZ.

15) Tomek, l.c., 6: stavové za confirmaci privilegií poděkovali na sněmu, jenž byl svolán na podzim r. 1627 (na 15. XL); poděkování se stalo součástí sněm. usnesení. Tak byla prý smluvní cestou obnovena "nepřetržitost práva veřejného".

Tomkovo tvrzení nechtělo nic jiného než ukázat, že historické dokumenty, o něž se opírá český státoprávní program, je možno vykládat tak, že jejich interpretace je slučitelnou s představami liberalistické státovědy o smluvním základu všech skutečných konstitučních aktů. Zmíněná představa ovládala český politický život v šedesátých letech i jinak a zaznívala v nejrozmanitějších obměnách téměř ze všech státoprávních projevů té doby. Její obvyklá podoba vyjadřovala nejčastěji i národně demokratický obsah státoprávních požadavků, kladouc důraz na to, že na rozdíl od dřívějších má být nyní při státoprávním vyrovnání s Vídní účastníkem smluvního vztahu celý národ a nikoliv, jako tomu bylo dříve za feudalismu, jen privilegované třídy ve stavovském smyslu.

Tomkovi se obsahem svých stanovisek - přes jinak značné rozdíly, jež oba, generačně i mentálně, dělily - postavil po bok Wellner.¹⁶⁾ Svým smýšlením byl Wellner typický buržoazní liberál, jenž se od Tomka lišil i otevřenou svobodomyšlností. Ve svých člancích o českém státním právu opakoval v podstatě Tomkovu tezi, že bělohorská porážka neměla pro české státní právo tak zhoubné důsledky, jak tvrdila německá centralistická žurnalistika: na Bílé hoře pohasl prý jen lesk českých dějin, ne však samostatnost českého státu. Koncizností a fakticitou zůstávaly však Wellnerovy výklady daleko za Tomkem. Snažil se sice svou pozornost zaměřit obecně a sledovat psudy českého státního práva bez bližšího tématického omezení, nezapřel však v sobě nikde diletanta a jeho úsudkům vadilo i to, že je chtěl zpravidla pointovat do krajnosti. Neubránil se proto četným rozporům a rovněž i jeho úsilí být žurnalisticky pohotovým jej přirozeně zavádělo k tomu, že byl ochoten obětovat ledacos z vědecké přesnosti.¹⁷⁾

16) Wellnerovu obhajobu státoprávního programu obsahuje především brožura "Beiträge zur Geschichte des böhmischen Staatsrechtes", Wien 1869, kterou tvoří soubor jeho šesti starších článků (1. "Zur Geschichte des böhm. Staatsrechtes", 2. "Die Bedeutung der böhm. Wenzelskrone", 3. "Postulate des böhm. Staatsrechtes", 4. "Über das böhm. Staatsrecht", 5. "Zur Geschichte des böhm. Staatsrechtes", 6. "Zur Geschichte der böhm. Landtage"), které W. publikoval vesměs ve vídeň. časopise "Reform" v l. 1868-69 (s výjimkou č. 2, jenž vyšel v lipském "Grenzbote" v r. 1868); W. kromě toho psal i do "Právnicka": "K českému právu státnímu z věku XVI. a XVII." (1867, 596), "K českému právu státnímu z věku XV." (1868, 250), "O literatuře státního práva českého" (tamtéž, 397).

17) Názorový svět W.-ův charakterizují zejm. tato tvrzení: OZZ prý vyhradilo "der damaligen Volksrepräsentanz das konstitutionelle Kardinalrecht...alle Steuern zu bewilligen"; "... auch das jus legis ferendae hat die verneuerte Landesordnung den Ständen f a k t i s c h (podtrženo W.) nicht zur Gänze genommen..."; Ferd. II. zrušil prý jen nábož. svobodu, volbu panovníka a výlučné užívání češtiny, jinak přijal Čechy na milost a potvrdil "Landesautonomie"; "... Ferd. II. hat sich in einem Artikel der verneuerten Landesordnung ... zwar das jus legis ferendae vorbehalten, aber er hat diesen Vorbehalt in der confirmatio privilegiorum (29.V.1627) wieder zurückgenommen..."; je ovšem domnívat se, že Bílá hora "mit dem böhmischen Staatsrechte tabula rasa gemacht habe"; "... in den Zeiten nach der Schlacht am weissen Berge die Rechte der böhmischen Nation zwar vielfach beschränkt, aber durchaus nicht aufgehoben, dass die Länder der böhmischen Krone nicht einer Verwirkungstheorie im modernen Sinne des Wortes unterworfen worden

Přece mu však nelze upřít i některé správné a cenné postřehy. Byl zřejmě, ve shodě se svým obecně zaměřeným pohledem, jedním z prvních, kdož si uvědomili, že vydání Obnoveného zřízení nevycházelo bezprostředně ze situace, jak se vytvořila těsně po bělohorském vítězství¹⁸⁾ a že naopak historická realita několika let, jež jeho publikaci dělily od porážky českého povstání, nebyla prosta rozporů i mezi vítězným Ferdinandem a těmi příslušníky české šlechty, jež mu v průběhu povstání zachovali věrnost.

Tomka i Wellnera spojovala kromě toho i společná vůle dokázat, že Bílou horou nebyl v Čechách nastolen jednostranný absolutismus a že proto také Bílou horou nezaniklo české státní právo ani státoprávní svébytnost českého státu, jak tvrdily odpůrci české politiky. I když naše soudobá věda o dějinách státu a práva si již dávno neklade podobné otázky, nelze přece jen v tom, že obránci českého státoprávního programu (stejně jako jeho protivníci) si nedovedli v šedesátých letech ujasnit vzájemný poměr mezi panovnickým absolutismem jako obecným dějinným jevem a státoprávní svébytností českého státu, vidět jen jejich vědeckou nemohoucnost či stranickou zaslepenost. Možnost správného, opravdu historického pohledu tu znesnadňovalo především výše již dotčené úsilí uvést v soulad do všech podrobností historické dokumenty českého státního práva s představami liberálního konstitucionalismu, zejména s jeho představou o smluvním základu ústavních aktů. To, jakož i skutečnost, že tehdejší poznání české minulosti nedovedlo ještě diferencovat mezi pobělohorským a tereziánským (popř. josefinským) absolutismem, takovýmito závěrům ovšem jen napomáhalo.

Určité podněty, ke kterým vedle podrobně propracovaná obhajoba státoprávních myšlenek, zvláště pak ty, jež naznačovaly nutnost zkoumat události v průběhu třetího desetiletí 17. stol., tedy události z prvních let po Bílé hoře, došly plného uplatnění v práci, kterou jako svůj první přínos k vědecko-publicistické literatuře šedesátých let odevedl Hugo Toman.¹⁹⁾ Tento vynikající znalec výtvarného umění i husitského válečnictví se ujal obhajoby českého státního práva z naznačených pozic vskutku zaníceně. Veškerou energii své intelektuální osobnosti obrátil především k tomu, aby svým historickým výkladům dal otevřený, aktuálně politicky zaměřený akcent.

---

sind..."; jinak se W. snažil na několika místech obhajovat i české stavy (nebyli prý jen pouhými příkyvovači - "Jasager"); ostře se také obrací proti tehdy populárním představitelům liberalistického centralismu Rotteckovi a Welckerovi.

18) Např. na str. 25 se dovolává reskriptu z 20. IX. 1623, v němž se Ferd. II. vyjádřil, že nechce zmenšovat práva Čech (o něm srv. níže u Tomana).

19) Titul T o m a n o v y práce zněl: Schicksale des böhmischen Staatsrechtes in den Jahren 1620 bis 1627, Prag 1870.

Tomanova práce o osudech českého státního práva v letech 1620 až 1627 náleží patrně k tomu nejbojovnějším a nejútočnějším, co bylo o těchto otázkách v šedesátých letech napsáno. Její význam však spočívá nepochybně ještě v něčem jiném: Tomanovo východisko znamená totiž zásadní obrat v porovnání s tím, jak se na naznačené otázky dívali např. Tomek a Wellner. Zatím co oba právě zmínění se snažili dokazovat, že Bílá hora nepřinesla jak ústavně, tak státoprávně vlastně nic tak podstatně nového, boří Toman tuto představu a blíží se tedy modernímu pojetí daleko více.

I pro Tomana je Bílá hora zpočátku něčím, co další vývoj českého státu neohrozilo nebo alespoň nemusilo ohrozit. V konkrétním sledu jednotlivých událostí vyzdvihuje zvláště r.1623, kdy Ferdinand II. poprvé navštívil Čechy a kdy také provedl jmenování nových nejvyšších úředníků způsobem, jenž v podstatě navazoval na dosavadní zvyklosti a ústavní zásady. V tomto roce lze - dle Tomana - nalézt i jiné doklady svědčící o tom, že představy vítězů o budoucím uspořádání poměrů v Čechách nebyly ještě zcela vyhraněny a že tu snad nechyběla i jistá míra dobré vůle, ať již předstírané či okolnostmi vynucené.²⁰⁾ Tento slibně započatý vývoj, který zdánlivě pokračoval v tom, co platilo před stavovským povstáním, byl však rychle a násilně přerván: Obnovené zřízení je pro Tomana již jasným a otevřeným aktem násilného oktroje, v němž jednoznačně vítězí moc nad právem.²¹⁾ To bylo ovšem hodnocení podstatně odlišné od Tomkova, který se na Obnovené zřízení díval spíše naopak jako na něco, co přineslo opětnou stabilizaci ústavních poměrů a čím tedy byla překonána bezuzdná zvůle prvních let po bělohorské bitvě. Ale nejen to: objevuje se tu ještě další motiv, motiv šalebného jednání vítěze, který klame i vlastní věrné střípníky v řadách české šlechty. Toman tak naznačuje to, co rozvinul ještě důsledněji, i když patrně v méně kontrastních barvách, Kalousek.

---

20) T. šel dokonce tak daleko, že kapitulu své práce věnovanou zmíněnému roku nadepsal "die Wiederherstellung und Anerkennung der alten Landesverfassung Böhmens durch Kaiser Ferdinand II."; v této souvislosti se odvolával na dotčenou již rezoluci (reskript) z 20.IX.1623 (viz výše u Wellnera), kterou měl být zjednána v deskách pořádek a anulovány vklady z doby povstání; T. v ní viděl důkaz, že Ferd. II. uznal starou českou ústavu.

21) Str. 85-6: "...man hat in neuester Zeit versucht auf Grund des nicht ganz klaren Kundmachungspatentes der verneuerten Landesordnung diese nur auf die Privatgesetze zu beziehen (tady se tedy T. odchýloval od ostatní státopráv. literatury); indess unserer Ansicht nach muss man die Massregeln, die im J. 1627 über Böhmen verfügt wurden, insgesamt und im Konnex mit der ganzen damaligen politischen Lage und Machtverhältnissen als das betrachten, was sie auch wirklich sind: **A k t e d e r d a s R e c h t v e r a c h t e n G e w a l t** (podtrženo T.); ještě jasněji na str.90: "...Böhmen hat im J. 1627 nicht in Folge der Verwirkungstheorie, sondern durch eine das Recht verachtende unberechtigte, damals aber unbezwingbare Gewalt seine alte Landesverfassung eingebüsst..."

Krátce řečeno měla v Tomanově pojetí bělohorská porážka za následek v podstatě dvojí perzekuci: jednu těsně po bitvě, ta měla podobu fyzického násilí a souvisela s vojenskými událostmi; vítěz si však zároveň svojí mocenskou převahou nebyl jist, oficiální projevy byly proto také neseny nejednou i rozpačitým tónem a nejednou se v nich objevovaly i nejasné přísliby, mající ukázat dobrou vůli šetřit zemských svobod; jakmile to však dovolila válečná situace, sáhl vítězný Habsburk k novým opatřením, svým rázem sice nekrvavým, z hlediska ústavního však zcela nekompromisním. Na dnešního pozorovatele, stejně jako na čtenáře Tomanovy práce před sto lety, tu jistě nejvíce zapůsobí otevřeně útočné zosřnění jeho závěrů proti vládnoucí dynastii.

Tomanova práce v tomto směru dobře naznačuje, jak rychle rostla intenzita státoprávních představ v období, které následovalo bezprostředně po prosincové ústavě. Je tedy v tomto ohledu důstojným doprovodem hlasů, jež v té době zaznívaly na lidových táborech. Další fáze státoprávního boje, zvláště pak jeho vyvrcholení v letech 1870-71, kdy českou veřejnost na čas ovládaly i naděje na možnost nové úpravy státoprávních poměrů alespoň v rámci Předlitavska, však kladly zároveň před vědecko-publicistický boj o české státní právo i nové požadavky, k nimž náležela zejména nutnost systematického utřídění poznatků. Tuto atmosféru dobře odrážejí i sněmovní jednání českého sněmu v r. 1870²²⁾ a ovšem i celá řada dalších projevů. Dotčenou linii ztělesnilo, jak známo, především dílo klasika českého státoprávního dějepisectví Josefa Kalouska. Ale i Toman se s plnou vervou zapojil do tohoto úsilí. Plodem jeho snah tu byla další, rozsahem ještě větší práce, zaměřená i tématicky obecně, jež vyšla však až v r. 1872, kdy bylo již o osudu českých snah rozhodnuto.²³⁾

Nová orientace Tomanových výzkumů byla doprovázena i daleko větším důrazem na formálně juristickou složku výkladu, jež tu posléze natolik převládla, že vedla i k jistému ztlumení původního útočně polemického tónu. Souviselo to nepochybně ještě s určitou smířlivostí, kterou se vyznačoval český politický život v době těsně předcházející známému a marnému pokusu o vyrovnání na podkladě fundamentálek. Toman chtěl však zároveň dosáhnout ještě něčeho jiného. Uvědomoval si, že sebe lépe historicky propracovaný výklad musí být z hlediska potřeb boje za české státní právo nezbytně dílčím a hledal proto vlast-

22) Vysokou úroveň, kterou tehdy české státoprávní myšlení dosahovalo, je cítit z celé řady dobových politických projevů, nejlépe snad v adresních debatách v čes. sněmu - Stenographiche Berichte des böhm. Landtags - Stenografické zprávy sněmu českého, 1870, schůze č. 4, 5 a 6.

23) H. T o m a n (je tu označen jako mimořádný člen král. čes. učené společnosti), Das Böhmisches Staatsrecht und die Entwicklung der österreichischen Reichsidee vom Jahre 1527 bis 1848, Eine rechtsgeschichtliche Studie, Prag 1872.

ní cestu, jak český program zdůvodnit historicky i právnicky zároveň; chtěl se však zároveň odlišit i od současně pracujícího Kalouska, jehož "Einige Grundlagen des böhmischen Staatsrechtes", prvá předběžná, brožurová podoba jeho známého spisu, vyšly poprvé již v r.1870 a ovšem i od ostatních autorů, zvláště pak od Tomka, který byl z nich ze všech zřejmě nejvíce závislým namyšlenkovém světě historické šlechty a předběžnové stavovské opozice.

K tomuto cíli, jenž tedy spočíval v tom, jak nově a jinak právnicky zdůvodnit to, co tvrdil již Tomek a co z části nově formuloval i Kalousek, rozvinul Toman velmi složitou juristickou argumentací. Rovněž i on postavil do středu svých úvah otázku zákonodárné moci podle Obnoveného zřízení a snažil se stejně tak dokázat, že se nemůže vztahovat na stavovská práva a svobody.²⁴⁾ Vycházel přitom ze známého rozdílu mezi Obnoveným zřízením a deklaratorii z r.1640, které připouštěly určitou, byť velmi omezenou míru zákonodárné iniciativy českého sněmu, pokud se netýkala otázek, spadajících mimo jiné pod pojem "status publicus". Tento výraz vzatý z legislativní dikce deklaratorií vykládal Toman tak, že jde o zákonodárství, dotýkající se toliko výsostných práv královských a jeho regálů, nikoliv však práv a svobod stavovských. Výsostná královská práva byla podle jeho mínění upravena po Bílé hoře v Obnoveném zřízení formou zákona, stavovská práva a svobody byly však zakotveny jinak, formou královského majestátu (tj. potvrzením z 29. května 1627), tedy v podobě privilegia.²⁵⁾ Reálným cílem tohoto rozlišování bylo především vysvětliti uspokojivě některé skutečnosti, které dosavadní způsob interpretace pomíjel. Šlo např. o to, že o určitých věcech byla řeč jak v Obnoveném zřízení, tak v potvrzení stavovských privilegií (např. ustanovení o náboženství či úprava stavovského práva povolovat berně).²⁶⁾ Těmito složitými úvahami směřoval Toman k cílům ještě daleko významnějším, i když na prvý pohled ne právě jasným. Dosavadní argumentaci tu doslova obracel na hlavu tím, že totiž tvrdil, že prý stavovská práva náležejí oblasti "práva soukromého".²⁷⁾

24) T o m a n, Böhm. Staatsrecht, 34 - opírá se rovněž o publikač. patent k OZZ, a ukazuje, že zmínku, ve které si panovník vyhrazuje měnit zem. zřízení, je třeba vykládat podle ustanovení OZZ o zákonodárné moci (čl.A VIII); stejně tak opakuje známé již tvrzení, že zem. zřízení není výlučným pramenem čes. stát. práva a uzavírá (37): "Aus der nachfolgenden Entwicklung des Wesens der verneuerten LO gegenüber dem Majestatsbriefe wird hervorgehen, dass der in der ersteren enthaltene Vorbehalt des jus legis ferendae auf Rechte und Freiheiten der Stände keinen Bezug haben kann".

25) Tamtéž, 37, 38, 40.

26) Tamtéž, 39 - jednou jde prý o formulaci zavazující v téže věci - tedy např. v úpravě nábož.poměrů - stavy (tak je tomu v zem. zřízení), jindy panovníka (v potvrzení stav. privilegií).

Na tomto místě se čtenář bude jistě právem ptát, proč Toman vrátil jedno komplikované rozlišování na druhé a jaký smysl vůbec měly jeho vývody. Celá tato obtížně přehledná a z části i konfusně znějící argumentace byla budována v podstatě na dvojici pojmů, na pojmu "zákona" a "privilegia" a s jejich pomocí pak na tom, jak teoreticky nově vyložit vzájemný poměr Obnoveného zřízení a potvrzení stavovských svobod; byl to tedy tentýž cíl, jaký kladl i Tomek. Nové na této cestě za starým cílem bylo jen to, že Toman se uchýlil k autoritě, jejíž věhlas byl natolik nepochybný, že jí bylo možno potírat liberálně-centralistické odpůrce státního práva jaksi i jejich vlastními zbraněmi; touto autoritou byl Savigny, zvláště pak jeho učení o pojmu privilegia a zákona. Toman Savignyho vykládal tak, že privilegium má "soukromoprávní" ráz (odtud tedy jeho překvapující konstatování, že takovýto ráz mají i stavovské svobody) a že privilegium je v tomto smyslu dvojstranným aktem. Tedy ovšem účel Tomanových výkladů je již zcela otevřený: ústava českého historického státu neztratila ani po Bílé hoře svou smluvní povahu a jejími nositeli je český král spolu s reprezentanty českého národa; výhraza zákonodárné pravomoci pokrývá jen to, co je fixováno Obnoveným zřízením (tzn. především soukromoprávní vztahy a výsostná práva). Toman dospěl tedy touto oklikou tam, kam došel i Tomek. Zaplatil za to ovšem značnou cenu na úkor jasnosti svých výkladů, jak to nejlépe ukazuje způsob, jakým užívá pojmu "soukromého práva", které u něho je jednou prostředkem k tomu, aby zdůraznil smluvně konstituční ráz české ústavy, po druhé naopak něčím, co vyjadřuje obsahovou náplň zemského zřízení.

Los stát se klasikem české literatury o státním právu připadl, jak to bylo již vícekrát řečeno, Josefu Kalouskovi. Není také tajemstvím, že právě jemu bylo souzeno pokračovat dále v linii, kterou naznačilo zakladatelské dílo Palackého daleko více než problematická osobnost Gindelyho, i když Kalousek sám již namnoze kráčel po jiných cestách než velký koncepční duch zakladatele moderního českého dějepisectví, vytvářeje tak jakýsi svorník mezi ním a analytickým dílem poádější Gollovy školy.²⁸⁾ Vedle toho všeho - a nebo snad ještě lépe - právě proto byl Kalousek i mužem své doby, který svými názory a svým politickým přesvědčením odrážel mentalitu určitých složek pokrokového českého měšťanstva, což nepochybně platí zejména o jeho pracech o čes-

²⁷⁾ Tamtéž, 41 a na více místech zvl. 43: "Diese gemeinrechtliche Anschauung waltet nun sowohl in der verneuerten LO, als auch dem Majestätbriefe Ferdinands vor. Vor allem werden die Rechte und Privilegien der Stände aus dem jus publicum in das Gebiet des jus privatum verwiesen, in welchem Sinne Privilegien ja auch in römischen Rechtsquellen leges privatae genannt werden..."

²⁸⁾ J. W e r s t a d t, Odkazy dějin a dějepisců, Praha 1948, 25.

kém státním právu.²⁹⁾ Zvláště tato část jeho dějepiseckého díla dobře naznačuje základní rysy Kalouskova politického a světonázorového profilu, jinými slovy profilu člověka, který je umírněným, národnostně horoucně cítícím liberálem.

Souhrně je možno říci, že i Kalouskovy představy se pohybují v mezích, které vyznačila státoprávní literatura předcházející v šedesátých letech jeho spis: je to tedy v první řadě představa o kontinuitě českého státního práva, spojená s přesvědčením, že ústava českého historického státu měla smluvní povahu; obě tyto představy pointují pak stejně jako u ostatních autorů zabývajících se těmito otázkami zájem soustředěný k bělohorskému období, i když Kalouskovo dílo bylo dílem souborným.

Proto i Kalousek si v první řadě klade otázku, co se vlastně stalo na Bílé hoře a jaký vliv měly změny, které následovaly na české státní právo. Odpovídá na ni tak, že podrobně líčí tendence, které se uplatnily v prvních letech po porážce a ukazuje na to, jak protichůdné byly v této době názory těch, kdož zůstali věrni habsburské věci a dvorského okolí Ferdinandova. Jeho soud tu vyznívá zvláště výmluvně. Češi byli na Bílé hoře poraženi vlastně dvojnásob, Ferdinand nejen vojensky potlačil povstání, nýbrž nakonec podvedl i ty, kdož mu zůstali věrni; Obnovené zřízení nebylo tedy namířeno jen proti stavovské moci povstalců, nýbrž v jistém smyslu i proti těmto kruhům. Kalousek tu jmenuje zejména Martinice jako postavu se zvláště tragickými rysy. Vídeňský dvůr jej nechává připravovat novou redakci zemského zřízení v intencích, jež odpovídaly cílům české katolické šlechty a udržuje jej záměrně v nevědomosti tak dlouho, až je vyhlášeno Obnovené zřízení. Vrací se tu tedy tentýž motiv obmyslného klamání, jaký jsme poznali již u Tomana. Důvěřiví a oddaní čeští straníci Ferdinandovi jsou tedy nakonec zaskočeni a podvedeni, jak Kalousek vícekrát zdůrazňuje.³⁰⁾ Sotva si asi dnes již dovedeme představit, jak silně musila tato slova znít současníkům. Ostatně ani pozornost obrácená k Martinicovi nebyla zcela náhodná; vždyť nešlo o nikoho jiného než o vzdáleného předka vůdce české historické šlechty hr. Jindřicha Clama-Martinice.

Jinak Kalousek nepochyboval o tom, že ústavními změnami pobělohorskými nebyla dotčena nepřetržitost českého státního práva.³¹⁾ Obnovené zřízení bylo podle jeho názoru vydáno protiústavně a jednostranně i proti vůli těch, kdož byli jinak oddanými stoupenci Habsburků.

²⁹⁾ J. K a l o u s e k, České státní právo, Praha 1871; této knize předcházelo ještě dvojí vydání (Praha 1870, 1871) německé brožury "Einige Grundlagen des böhmischen Staatsrechtes".

³⁰⁾ K a l o u s e k, České stát. právo, 434 a n.

³¹⁾ Tamtéž, 444.

Odmítal proto také vidět v něm "řádný pramen právního pořádku" a výslovně dodával, že, je-li nucen zabývat se obsahem jeho ustanovení ve svých výkladech, neznamená to popření takového zásadního stanoviska. Podrobně si všímal otázky zákonodárné pravomoci a potvrzení stavovských privilegií. Opakoval tu v podstatě interpretaci Tomkovu, doprovázeje ji některými vlastními doplňky.³²⁾ Jinak odmítal stejně jako před ním již Tomek položit rovnítko mezi zemské zřízení a ústavu v novodobém slova smyslu. Bez rozpeků vykládá, že zmíněným potvrzením přiznal Ferdinand stavům zákonodárnou moc v oblasti práva veřejného a pokud jde o právo soukromé, tedy prý i tam, kde šlo o souvislost s potvrzenými privilegii.³³⁾ Jmenovitě velkou péčí pak věnoval Kalousek tomu, aby mohl přesně určit, která privilegia byla tehdy potvrzena a která ne. Srovnával podrobně confirmaci privilegií pro Čechy z 29. května 1627 a pro Moravu z 26. června 1628, která byla na rozdíl od všeobecného znění české confirmace (potvrzována byla všechna privilegia, která nejsou v rozporu s Obnoveným zřízením) doprovázena seznamem, v němž jednotlivá privilegia byla výslovně uvedena. Jeho soudy pak vrcholí ve zjištění, že pobělohorský stát se stal sice absolutistickým, že však nepřestal být samostatným a suverénním.³⁴⁾

Tím se tedy odchýlil od dosavadního proudu, jenž v české literatuře o státním právu zásluhou Tomkovou převládal a který - snad jen s výjimkou Tomanovy první práce - počítal s tím, že Bílá hora zásadní obrat k absolutismu ještě nepřinesla. I tady šlo zřejmě o myšlenky podložené živým aktuálním podtextem: o nic jiného než o historikovo konstatování, že již v 17. století musili Čechové svádět tentýž boj s vídeňským absolutismem jako jejich potomci v době, kdy Kalousek svoje dílo psal. Tím výmluvněji ovšem působí dedikace prvního vydání jeho souborné práce, kterou připsal "obnovitelům obapolné smlouvy" mezi českým národem a panovníkem.³⁵⁾ Svým výkladem pobělohorských změn se tedy Kalousek vymenil nejen ze schemat, ve kterých se pohybovala většina literatury zabývající se v šedesátých letech minulého století českým státním právem, nýbrž přiblížil se asi také nejvíce tomu, jak se na tyto otázky dívá dnešní věda.

32) Tamtéž, 445 a n.; t ý ž, Einige Grundlagen, 42, kde K. podporuje Tomkův výklad vlastním dodatkem, jenž se odvolává na zem. zřízení z r. 1564 a dále na práci komise, která připravovala nové zřízení po Bílé hoře; úvodem k tomu tam, kde vzpomíná stavovské opozice z předbřeznové doby, neodpustil si K. kousavou poznámku na účet jednoho z vůdců ústavověrné šlechty, Carllose Auersperga, jenž stál tehdy v čele komise, která odmítla představu jakoby čes. stát. právo bylo závislým "von der Willkür des Regenten".

33) K a l o u s e k, České stát. právo, 461-2.

34) Tamtéž, 468 (na podporu svého mínění dovolával se i Grotia).

35) K této dedikaci i k mottu, jež ji doprovázelo (byl to citát z francouz. právníka P.P. Royera-Collarda) - V a n š ě e k, Velká doba, 586.

Kalousek však dospěl nepochybně nejdále i v chápání, jak bylo historicky utvářeno pobělohorské období vcelku a jak byl diferencován vývoj pozdější. Je to tím významnější, že již vícekrát byla příležitost dotknout se toho, že česká státoprávní literatura šedesátých let nedovedla ještě plně docenit skutečnou váhu tereziánských a josefinských změn. V šedesátých letech šlo v první řadě o to dokázat rezistenci českého státního práva v poměru k bělohorským událostem, které, jak jsme viděli, nebyly vždy ani jednoznačně ztotožňovány se vznikem absolutismu nebo u nichž bylo alespoň pochybováno o tom, že měly hned takovýto dopad. Ovšem tak zcela bez širšího horizontu se všechny tyto úsudky přece jen neobešly.

Tomek se jim v podstatě vyhnul tím, že svoji práci tématicky omezil a učinil z ní monografické sledování vývoje českého sněmovnictví po Bílé hoře, aniž uspokojivě zodpověděl otázku, proč úpadek českého sněmu se stal naprosto zřejmým právě v 18. století. Soustavněji se těmito věcmi zabýval již Toman. Nezapřel v sobě buržoazního liberála a snažil se proto vypořádat se spravedlivě i s významem osvícenských idejí a josefinismu ve státoprávním vývoji. Centralismus a germanizace jej pochopitelně odpuzovaly a byly v jeho očích politováníhodným doprovodem tohoto jinak kladného pohybu. Vinu na nich neslo podle jeho přesvědčení období bezprostředně pobělohorské, kdy zásluhou "jesuitských nauk, Hobbesova učení a junkerstva" byl politický život, zvláště pak sněmovní jednání a stavovská moc, ochromeny naprostým formalismem a apatií. Proto prý také osvícenští reformátoři nebyli schopni správně rozpoznat pozitivní prvky, které v existujícím státním zřízení byly výsledkem dlouhodobého historického vývoje.³⁶⁾ Význam josefinské éry však stavěl v každém směru proti pozdějšímu absolutismu, který, jak se vyjadřoval, byl cílem jen sám sobě.

Jak rozporně vyznívala řada úsudků o dosahu tereziánských a josefinských reforem ve státoprávní literatuře šedesátých let, ukáže nejlépe hodnocení některých konkrétních událostí. Je to na prvním místě zrušení dvorské kanceláře v r. 1749, které jsme dnes zvyklí považovat, zejména zásluhou toho, co přineslo bádání Bohuše Riegra a co v českém politickém životě na konci minulého století do popředí pozornosti postavilo nové chápání státoprávních myšlenek,³⁷⁾ za datum nad jiné osudné. Státoprávní literatura šedesátých let - jedině snad s výjimkou Ka-

³⁶⁾ T o m a n, Böhm. Staatsrecht, 88, 90, 103 a n.

³⁷⁾ Tehdy byl také novou vlnou historiografického zájmu o Bílou horu opouštěn výklad ustanovení o zákonodárné moci čes. krále ve smyslu, v jakém jej hlásala čes. státoprávní literatura šedesátých let; tento nový kurs byl spojen vedle Gindelyho zvl. se jménem Denisovým a Eisesannovým, naopak čes. práv. věda (publicistika), reprezentovaná J. Pražákem, jej zastávala dále - k tomu: B. B a x a, K dějinám veřejného práva v zemích koruny České, Praha 1906, 2 (v pozn. č.3).

louska³⁸⁾ - souhlasila sice s tím, že šlo o důležitý fakt, jeho význam však nebyl tolik akcentován a na dotčenou změnu bylo pohlíženo spíše jako na administrativní přeskupení z moci absolutního panovníka, než jako na státoprávní převrat zásadního významu.³⁹⁾ Snad to souviselo i s tím, že požadavek zříditi pro Čechy dvorského kancléře náležel k předním postulátům státoprávního vyrovnání v šedesátých letech⁴⁰⁾ a že tedy byl zájem ukázat, že obnovení dotčené instituce by bylo bez zvláštních obtíží poměrně snadné.

Proti tomu, co se stalo v období vlády Marie Terezie a Josefa II., stavěla naopak česká státoprávní literatura - i v tom byl nepochybně cítit určitý vliv názorů hájených českou historickou šlechtou - akce českého sněmu z doby Leopolda II. Státoprávníci šedesátých let nepochybovali o tom, že desiderační vystoupení českého sněmu plně postačilo k tomu, aby byl znovu zdůrazněn význam českého státního práva a aby bylo zastíněno vše, čím by mohla být ohrožena státoprávní integrita českého státu v předchozích letech.⁴¹⁾

S tím vším v konkrétních výkladech souviselo namnoze i to, že dotčené literární a publicistické projevy se na některá drobná fakta ze státoprávního vývoje 18. stol. dívaly často zcela opačně, než jak bychom jejich význam asi hodnotili dnes. Stačilo např. aby do některého nově vytvořeného orgánu, o jehož centralistickém smyslu je sotva možno pochybovat, byl povolán i zástupce českých zemí, třebaš šlo o vyloženě byrokratického hodnostáře, a zmíněná událost byla považována nikoliv za další útok na státoprávní postavení českého státu, nýbrž naopak za důkaz, že ani tady všechny státoprávní ohledy nemohly být pominuty.⁴²⁾ Ostatně něco podobného, ovšem v daleko větších rozměrech, nasnačovala

³⁹⁾ Ani K a l o u s e k tu ještě neviděl zcela jasně: Čes. stát. právo, 498 an. - tereziánský a josefinský absolutismus sice sahal bezohledně nejen na "ústavní práva stavů", nýbrž i na samu "státní samostatnost koruny České", na zrušení dv. kanceláře pohlížel však přece jen ještě tak, že tu převládalo hledisko administrativní nad státoprávním.

T o m a n, Böhm. Staatsrecht, 150, kde zdůrazňuje, že dv. kancelář dostala svoje poslání až za Ferd. II. a že tedy se starou předbělohorskou kanceláří vlastně mnoho společného neměla; nejasnost těchto stanovisek ukazuje v jiném kontextu i W e l l n e r o v a práce: na jednom místě (II. odst.8) se k situaci po r. 1791 uvádí "noch immer bestand eine böhmische Hofkanzlei" (tj. spojená česko-rakouská), jinde (XVI.) pro období 1740-1848 W. praví: "Durch die vereinigte Hofkanzlei war dem Föderativsystem, auf welchem Oesterreich aufgebaut erschien, ein nicht unempfindlicher Stoss versetzt".

⁴⁰⁾ Z čes. tisku např.: "Národ", 19.IV.1965 (105) - "Dvorská kancelář a dvorský kancelář", "Národní listy", 10.VIII.1965 (159) - "Ministři bez portefeille", "Národní Pokrok", 16.I.1968 (27) - "Rod Habsburků a národ Český".

⁴¹⁾ Velmi dobře to odráží práce W e l l n e r o v a (65); informace tu prostředkovaly především dokumenty vydané jako "Historische Aktenstücke über das Ständewesen in Oesterreich" v Lipsku 1948, ale snad i jiné prameny.

⁴²⁾ Byl tu zřejmě i úzký vztah k požadavku obnovit v rámci vyrovnání generální sněmy České koruny - H. T o m a n, O společném sněmování zemí koruny České od Ferdinanda I.

i výše dotčená diskuse o tak řečené výhradě zákonodární pravomoci v Obnoveném zřízení. V prostředí boje a polemiky bylo ovšem užití takovýchto zbraní něčím naprosto pochopitelným.

Literatura o českém státním právu v šedesátých a na počátku sedmdesátých let minulého století tím, že akcentovala Bílou horu a že pomíjela pozdější vývoj, posouvala do popředí nejen význam bělohorských událostí samotných, nýbrž obracela pozornost i k době, která pro naše předky před sto lety byla více méně nedávnou přítomností. V tom tkvěl především aktuální smysl této argumentace: dokázat, že české státní právo nebylo vyvráceno Bílou horou jako nejosudnějším mezníkem novodobých českých dějin a že jej ohrožuje tedy teprve přítomnost. Tak se také v literárních a publicistických projevech, jejichž souhrn vytvářel státoprávní historiografii šedesátých a počátku sedmdesátých let minulého století, odrážel ethos státoprávního boje a rozvinutí těchto myšlenek jej zpětně posilovalo.

Státoprávní dějepisectví šedesátých let bylo tedy nepochybně plodem své doby; ale jen na pozadí takovéto úzkého sepnutí s ní lze si plně představit jeho skutečný význam politický a kulturní, jeho význam určité etapy národně osvobozenického boje. Naznačeným měřítkem je proto také třeba posuzovat rozdíly, jež tu existují mezi tím, jak hodnotí dnešní věda jednotlivá fakta rozhodující pro státoprávní vývoj českého státu v posledních stoletích feudalismu a mezi tím, jak se na ně dívala vědecká publicistika těchto let.

---

až do Marie Terezie, Právník IX. (1870), 649, t ý ž, Böhm. Staatsrecht, 99 a n.; v obou pracích z dobové literatury se T. odvolává Feigla a hovoří i o po usu revidovat na počátku 18.stol. zem. zřízení; jinak obecně k této problematice srv. K. K r o f t a, Snahy o společný sněm zemí domu rakouského v l.1526-1848, Praha 1917 (zvl. otisk z "Osvěty", roč. XLVII.)

ZUR ENTWICKLUNG DER BÖHMISCHEN STAATSRECHTLICHEN VORSTELLUNGEN AN DER WENDE DER SECHZIGER UND ZU BEGINN DER SIEBZIGER JAHRE DES VORIGEN JAHRHUNDERTS

Valentin Urfus

(Zusammenfassung)

Die auf den vorangehenden Seiten publizierte Abhandlung ist bemüht die wichtigsten Standpunkte aufzuzeigen, die die historische und journalistische Publizistik in jener Periode vertrat, da im vorigen Jahrhundert das Ringen um das böhmische Staatsrecht seinen Höhepunkt erreichte. Schon der Umstand an sich, dass in diesen Jahren zahlreiche literarische Werke entstanden, die sich mit der Vergangenheit Böhmens überhaupt und mit dem böhmischen Staatsrecht im besonderen befassen, ist vielsagend. Noch vielsagender ist jedoch die Tatsache, dass alle diese Äusserungen ein beachtenswertes Niveau haben, das weit über das übliche Format publizistischer Werke hinausgeht. Es handelt sich im wahren Sinn des Wortes um eine wissenschaftliche Literatur, die historisch und juristisch aus der Geschichte Böhmens alles analysiert, was ihres Erachtens für die das damalige tschechische politische Leben beherrschende staatsrechtliche Argumentation entscheidend ist.

Den erwähnten Arbeiten fiel auch noch in anderer Hinsicht eine bedeutende Rolle zu. Die tschechische nationale Wiedergeburt widmete zwar der tschechischen nationalen Vergangenheit beträchtliche Aufmerksamkeit. Es war dies jedoch eine Aufmerksamkeit, die sich vielfach auf die revolutionäre Hussitenbewegung oder die slawische Urzeit konzentrierte. Daher musste man diesen Horizont ausweiten. Die Publizistik aus der Wende der sechziger und siebziger Jahre wandte in Übereinstimmung damit ihr Augenmerk vor allem dem böhmischen Ständeaufstand aus den J. 1618-1620 zu. Der auf die Ereignisse nach seiner Niederwerfung am Weissen Berg am 8. November 1620 gelegte Akzent liess aber gleichzeitig alles beiseite, was dann nachfolgte. Die erwähnte Publizistik vermochte tatsächlich auch nie die Bedeutung jener Veränderungen voll auf zu erfassen, die unter der Regierung Maria Theresias und Josefs II. eintraten und die für die neuzeitliche Entwicklung des tschechischen Volkes die gleiche, wenn nicht sogar eine grössere Bedeutung hatten als die Schlacht am Weissen Berg.

Die hier resümierte Abhandlung verlegt sich, abgesehen von einer Analyse kleinerer Arbeiten aus der tschechischen Presse, vor allem auf vier Personen und ihr Werk - Václav Vladivoj Tomek, Max Wellner, Hugo Toman und Josef Kalousek. Gemeinsam wahrhnen vor allem das Streben nachzuweisen, dass durch die Niederlage des böhmischen Ständeaufstandes die Kontinuität des böhmischen Staatsrechtes nicht unterbrochen wurde und dass also, mit anderen Worten, der Sieger der Schlacht am Weissen Berg auch nach der Niederwerfung der böhmischen Stände das böhmische Staatsrecht anerkannte. In der Darstellung Tomeks, der zu den Begründern der tschechischen Historiographie gehörte, fand diese These ihren Anschluss an die Ansichten der tschechischen Ständeopposition aus der Zeit kurz vor dem März des Jahres 1848, wo der (ständisch gegliederte) böhmische Landtag zur Tribüne des ständischen Widerstandes gegen den Wiener Zentralismus wurde. Tomek bezweifelte sogar, dass nach der Schlacht am Weissen Berg in Böhmen der Absolutismus eingeführt wurde. Er befasste sich sehr eingehend auch mit der Verneuerten Landesordnung aus dem J. 1627 und war bestrebt nachzuweisen, dass Ferdinand II. sich darin zwar das Recht vorbehalten hatte, ihren Inhalt nach seinem Belieben abzuändern, dass jedoch dieser Vorbehalt nur das Privatrecht betraf; das Staatsrecht des böhmischen Staates sei dadurch nicht berührt worden, denn kurz nach dem Erlass der Verneuerten Landesordnung seien auch alle Privilegien und Landesfreiheiten besonders bekräftigt worden. Dadurch wollten Tomek und die auf seinen Ideen fussende übrige Publizistik nachweisen, dass das böhmische Staatsrecht auch nach der Niederlage am Weissen Berg seinen Vertragscharakter nicht verloren hatte, wie dies die liberale Konstitutionsdoktrin des 19. Jahrhunderts verlangte. An Tomek schloss sich uneingeschränkt auch Wellner an, der sich von diesem sonst nur durch seinen weitaus konsequenteren Liberalismus unterschied. Temperamentvolle publizistische Arbeiten voll von Ausfällen gegen die Habsburgerdynastie standen mit dem Namen Tomans in Verbindung. Zu seinen Verdiensten gehört vor allem die Tatsache, dass er bemüht war, bemerkenswerte Schlussfolgerungen von jenen Ereignissen abzuleiten, die der Erlassung der Verneuerten Landesordnung vorausgingen. Sonst aber litten seine Darstellungen unter seinem krampfartigen Originalitätsstreben, das mehr als einmal dazu führte, dass ihr Sinn ziemlich konfus war. Kalousek schuf eine klassische Arbeit über die Geschichte des böhmischen Staatsrechtes; er gehört auch sonst zu den bedeutendsten Gestalten der tschechischen Geschichtsschreibung des 19. Jahrhunderts. Auch bei ihm liegt aber der Schwerpunkt der Darstellung auf dem Zeitraum vor und nach der Schlacht am Weissen Berg.